

KISAS

dırma hakkının bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Kisası düşüren bir başka sebep de sulhtur. Fiil ehliyetine sahip olması durumunda mağdurun bizzat kendisi, olmaması durumunda ise kanunî temsilcisi suçta öngörülen kanunî bedel veya daha fazla bir miktar karşılığında kısıstan vazgeçme hususunda suç fâiliyle karşılıklı anlaşılabilir. Mâlikîler'den Sahnûn bu miktarın diyetten az da olabileceğini ifade etmektedir (*el-Müdevvene*, VI, 427, 443). Sulh yoluyla üzerinde anlaşılan malî bedel suç fâili açısından akiddin doğan bir borç olarak telakki edilmektedir (Serahsî, XXVI, 60). Kasıtlı müessir fiillerde diyet aslı ceza olmadığı için sulh ile belirlenen tazminat özellikle Hanefîler'ce diyet değil sulh bedeli olarak kabul edilmiştir. Çünkü karşılıklı rızâ ve muvafakat sonucu belirlenen malî bedel diyet miktarından az olabildiği gibi fazla da olabilmektedir. Bundan dolayı sulhun tâbi olduğu hükümler, diyete öngörülen hükümlerden çok sulha taraf olan fâil ve mağdurun anlaşmalarındaki özel hükümlerdir. Sulh akdi sonucunda kısas düşmekte ve fâil malî yükümlülük altına girmektedir. Kısas davalarında tarafların (suç fâiliyle maktulün vârisleri ya da yaralamalarda mağdurun) kendi rızâ ve muvafakatleriyle üçüncü bir şahsı veya şahısları hakem tayin ederek onların vereceği kısas veya diyet hükmüne uymaları (tahkim) geçerli sayılmamış, mağdur tarafın seçimlik hakkı olan kısasa ancak mağdurun talebi doğrultusunda hâkimin karar verebileceği kabul edilmiştir. Mağdurun çocuk olması halinde kanunî temsilcilerinin suç fâiliyle diyetten daha az bir miktar üzerinde anlaşma hakları yoktur. Bu şekilde yapılan bir sulh akdi de kısası düşürücü bir sebep olarak kabul edilmekte, ancak mağdurun aradaki farkı istemek üzere fâile rücû hakkı doğmaktadır. Hanefî hukukçusu Kerhî, çocuğu adına kısas isteme hakkı olan babanın fâili karşılıksız affetme hakkına da sahip olacağı kanaatinde dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "kşş", "kvd" md.leri; *el-Muwatta'a*, "Ukûl", 3, 4, 15, 19-23; *Müsned*, 1, 63; Buhârî, "İlim", 39, "Diyât", 1, 2, 8, 21, 31; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 147, "Diyât", 3, 15, 26; İbn Mâce, "Diyât", 8, 31; Nesâî, "Taḥrîm", 14, "Kasâme", 10, 13, 27, 28, 31; Sahnûn, *el-Müdevvene*, tür.yer.; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Ḥarâc* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1397, s. 166-167, 170-173; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Aşl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1410/1990, IV, 434-496; a.mlf., *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne*, Haydarâbâd 1390/1971, IV, 255-

417; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1933, VI, 3-89; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, II, 102-115; IV, 258-264; Cessâs, *Aḥkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), I, 164-201; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, X, 342-529; Ebû İshâk eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Beyrut 1996, V, 7-76, 283; Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI, 59-60, 122-164, 166, 167-192; XXVII, 84; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1974, I, 61-69; II, 625-632; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VII, 233-327; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 361-374; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, V, 46-58; XII, 6-7; XX, 199-203; XXVII, 178-182; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1980, IX, 318-480; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbü'r-râye*, Beyrut 1982, IV, 323-356, 376-379; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşîratü'l-hükkâm*, Kahire 1301, II, 157-169; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), VIII, 244-300; Şirbinî, *Mugnî'l-muḥtâc*, IV, 2-52; Şemseddin er-Remfî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Beyrut 1404/1984, VII, 245-314; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir* (Muhammed b. Ahmed ed-Desûki, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir* içinde), IV, 223, 237-298; Muhammed b. Ahmed ed-Desûki, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1373, IV, 237-298; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), VI, 69, 527-573, 739; *Mecelle*, md. 90, 1841; Mahmud Esad Seydişehrî, *Târiḥ-i İlm-i Hukuk*, İstanbul 1331, s. 93, 187, 188, 189; Avram Galanti, *Hamurabi Kanunu*, İstanbul 1341, s. 51, 52, 53, 54; Sadri Maksudi Arsal, *Hukuk Felsefesi Tarihi*, İstanbul 1946, s. 253, 267; a.mlf., *Umumi Hukuk Tarihi*, İstanbul 1948, s. 75, 121, 275, 276, 287, 288; Hamide Topçuoğlu, *Eski İsrail Hukuku*, Ankara 1948, s. 24; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşri'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kâtibi'l-Arabî), tür.yer.; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Kışâş fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1964; Muhammed Ebû Zehre, *Felsefetü'l-ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1966; a.mlf., *el-Cerime ve'l-ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1976; A. Phillips, *Ancient Israel's Criminal Law: A New Approach to the Decalogue*, New York 1970, s. 83-109; Ahmed el-Husarî, *el-Kışâş ed-diyât el-'isyânü'l-müsellaḥ fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1973; Mebrure Tosun - Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Sadüqa Fermanı*, Ankara 1975, s. 41-42, 83, 185, 196, 200, 205-207, 247, 256, 272; M. Cherif Bassiouni, "Qesas Crimes", *The Islamic Criminal Justice System* (ed. M. Cherif Bassiouni), New York 1982, s. 203-209; Abdülgaffâr İbrâhim Sâlih, *el-Kışâş fi'n-nefs fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1989; M. Saîd Abdüllatîf, *el-Kışâş fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1989; Seyyid Şehâbeddin el-Mar'âşî, *el-Kışâş 'alâ dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne* (nşr. Âdil el-Alevî), Kum 1415, I-III; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1996, tür.yer.; Abdülkerim Zeydân, *el-Kışâş ve'd-diyât fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1418/1998; Hasan Ahmed Ali el-Hammâdî, *Kazâ'ü'l-ḥudûd ve'l-kışâş ve'd-diyet*, Ebûzâbi 1999; Feyhân Şâfi Atîk el-Matîrî, *el-Kışâş fi'n-nefs fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Demenhûr 1419/1999; Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara 1999; Abdülkerim Ünalın, *İslâm Ceza Hukukunda Kısas ve Diyet*, Diyarbakır 2001; J. Schacht, "Ḳatlı", *EI²* (İng.), IV, 766-772; a.mlf., "Kışâş", a.e., V, 177-180; "Kışâş", *Mv.F*, XXXIII, 259-278.

ŞAMİL DAĞCI

KISAS-I ENBİYÂ

(قصص الأنبياء)

Peygamberlerin hayat hikâyelerini ve tebliğ faaliyetlerini anlatan eserlerin genel adı.

Arapça kısas ve nebî kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan kısas-ı enbiyâ (kasasü'l-enbiyâ) "peygamberlerin kıssaları, tarihleri" demektir. Bu anlamda ahbâr-ı enbiyâ tabiri de kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de -üçü ihtilâflı olmak üzere- yirmi sekiz peygamberin adı geçmekte, isimleri ve kıssaları bildirilmeyen daha birçok peygamberin bulunduğu da belirtilmektedir (en-Nisâ 4/164; el-Mü'min 40/78). İsmen zikredilen peygamberlerin bir kısmının hayat hikâyeleri ve tebliğ faaliyetleri daha çok ders ve ibret verici yönleriyle ayrıntılı biçimde, bir kısmının kıssaları ise özet olarak nakledilmektedir. Kur'an'da Âdem, İbrâhim, Yûsuf, Mûsâ ve İsâ gibi peygamberlerin kıssaları oldukça tafsilâtı olarak verilmektedir. Bunun yanında muhtelif peygamberlerin, çeşitli şahısların ve kavimlerin kıssaları, ayrıca Kur'an'ın geldiği dönemde vuku bulan bazı olaylar da Kur'an'da yer almaktadır.

Kıssaları Kur'an'da anlatılan peygamberlerin ve diğer bazı kişilerin, ayrıca kavim ve olayların büyük bir kısmı Tevrat ve İncil'de de nakledilmektedir. Dolayısıyla kıssaların birçoğu İslâm'ın geldiği dönemde yahudi ve hıristiyanlarca bilinip anlatılmakta, özellikle yahudilerle bir arada yaşayan Araplar'ca da bilinmekteydi. Bu sebeple Kur'an vahyi devam ederken bundan son derece rahatsız olan Mekke müşrikleri Kur'an'ın naklettiği ve Peygamber'in tebliğ ettiği kıssalara "esâtîrül-evvelîn" (geçmiş kavimlerin masalları) diyorlardı (el-Furkân 25/5; el-Kalem 68/15).

Kur'an bir tarih kitabı olmadığı için olayları ibret ve örnek olması açısından nakletmektedir. Tarih boyunca Kur'an'ın iyi anlaşılması ve peygamberlerin örnek hayatlarının öğrenilmesi için peygamber kıssaları üzerinde önemle durulmuştur. Kur'an'da kısaca yer alan kıssalar daha sonra Kur'an dışı kaynaklarla genişletilmiş, bu noktada İsrâiliyat denilen yahudi ve hıristiyan kutsal metinleriyle yahudi dinî literatüründen istifade edilmiş, önceleri tefsirlerde yer alan bu açıklamalar özel bir tür olan kısas-ı enbiyâ eserlerini

meydana getirmiştir. Ehl-i kitaba ait bu bilgilerin İslâmî muhitlere girmesi sahâbe asrından itibaren başlamakla birlikte asıl tâbiîn ve sonraki dönemlerde yaygınlık kazanmıştır. Tâbiîn âlimlerinden Vehb b. Münebbih ile Kâ'b el-Ahbâr'ın rivayetleri tefsir ve tarih kaynaklarında yer aldığı gibi hadis kitaplarında da nakledilmektedir (*DİA*, XXIII, 196).

Kâtib Çelebi, kısas-ı enbiyâ konusunda ilk eser veren müellifin Vehb b. Münebbih (ö. 110/728) olduğunu belirtmektedir. Ehl-i kitaba dair pek çok rivayetin onun kanalıyla İslâmî literatüre girdiği bilinmektedir. Kâtib Çelebi ayrıca Ali b. Hamza el-Kisâi, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Muhammed b. Abdülmelik el-Müsebbihî'nin Arapça; Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî ve İbrâhim b. Halef en-Nisâbü'rî'nin Farsça kısas-ı enbiyâlarından bahsetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1328).

Kısas-ı enbiyâ türündeki eserlerin en meşhurları Sa'lebî'nin *'Arâ'isü'l-mecâlis'*i ile (*DİA*, III, 265-266) Kisâi'nin *Qıssaşü'l-enbiya'* adlı kitabıdır (*Eİ²* [Fr.], V, 177-178). Daha sonra yazılan eserlerin birçoğu ya bunların tercümesi veya kısaltılmış şeklidir. Ebû Rifâa Ammârre el-Fârisî'nin *Bed'ü'l-halk ve Kaşaşü'l-enbiyâ'*, Ali b. Hamza el-Kisâi'nin *el-Mübtede' fi Kaşaşü'l-enbiyâ'*, Muhammed b. Abdullah el-Kisâi'nin *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kinânî et-Tarafî'nin *Qıssaş-ı Enbiyâ'*, İbn Kesîr'in *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, M. Ahmed Câdelmevlâ ve arkadaşlarının *Qıssaşü'l-Kur'ân*, Ni'metullah el-Cezâirî'nin *Qıssaşü'l-enbiyâ'*, Abdülvehhâb en-Neccâr'ın *Qıssaşü'l-enbiyâ'* adlı eserleri bu türün başlıca örneklerindedir. Öte yandan Kur'an'daki kıssaların sadece birini veya birkaçını konu edinen yahut peygamberler tarihini anlatan, adı farklı olan eserler de vardır (Şengül, s. 34-35).

Türkçe yazılmış birçok kısas-ı enbiyâ mevcuttur. Çoğu Sa'lebî ve Kisâi'ye dayanan bu kitaplar arasında en eskisi Rabgûzî'nin eseridir. Cevdet Paşa'nın *Kıssa-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Huleiâ'sı* ayrıca zikre değer bir kitaptır. Bu türün son zamanlarda yazılan bazı örnekleri de şunlardır: Şakir Berki, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi* (Ankara 1958); Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara 1990); Ahmet Lutfi Kazancı, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul 1997); Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara 1992); M. Dik-

men-B. Ateş, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul 1977).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1328; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 591-592; Günay Tümer, "Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki Türkçe Kasas-ı Enbiya", *Birinci Milli Türkoloji Kongresi: 6-9 Şubat 1978*, İstanbul 1980, s. 43-49; a.mlf., "Arâisü'l-mecâlis", *DİA*, III, 265-266; İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir 1994, s. 30-39; İsmet Cemiloğlu, "Kısas-ı Enbiya ve Türkiye Kütüphanelerindeki Kısas-ı Enbiya Nüshaları", *TKA*, XXVI/2 (1989), s. 235-242; T. Nagel, "Kıssaş al-Anbiya", *Eİ²* (Fr.), V, 177-178; İsmail Kara, "Kısas-ı Enbiya", *TDEA*, V, 333-335; İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyat", *DİA*, XXIII, 195-199; Abdülhamit Birişik, "İsrâiliyat", a.e., XXIII, 199-202.

M. SÜREYYA ŞAHİN

KISASÜ'İ-ENBİYÂ

(bk. ARÂİSÜ'İ-MECÂLİS).

KISASÜ'İ-KUR'ÂN

(bk. KISSA).

KISITLI

(bk. HACİR).

KISKANÇLIK

Dinî metinlerde kiskançlık anlamında kullanılan Arapça **gayret** kelimesi "kişinin kendi mahremini koruması yönünde gösterdiği asırını duyarlılık, izzet-i nefesine, şeref ve namusuna zarar verecek durumlardan sakınıp korunmasını sağlayan duygusal tepki", daha özel olarak da "erkek veya kadının başkasının cinsel ilgisine karşı kendi eşini koruma ve savunma duygusu" mânasına gelir (İbnü'l-Esîr, III, 401; *Lisânü'l-Arab*, "gyr" md.; Râgib el-İsfahânî, s. 347).

Kiskançlık çoğunlukla aşk ve sevgi söz konusu olduğunda ortaya çıkan bir duygudur. Dar anlamda kiskançlık kişinin, sevdiği şahıs bir başkasını tercih ettiği zaman gösterdiği telâş ve endişedir. Bilgi, sanat, nüfuz, güç, mal, mevki gibi toplumun değer verdiği şeylerin elden gitmesi korkusu ve bunları koruyup kollama isteği de genel olarak kiskançlık kavramıyla ifade edilir. Râgib el-İsfahânî insanın kendini, evini ve ailesini, ülkesini, kısaca aidiyet ilişkisi olan her şeyi koruma duygusu için de gayret kavramının kullanıldığını belirtir.

Kiskançlık, "başkasının sahip olduğu imkânları çekememe" anlamına gelen hasetten farklı olup mânası ondan daha geniştir. Ayrıca ahlâkî bakımdan hasedin her türü kötü olarak değerlendirilirken kiskançlık mâkul ve ılımlı ölçüde tutulması şartıyla gerekli olan bir tepkidir. Bir kimsenin eşini ve kendine ait olan bir hak ve menfaati başkasından kiskanması haset değil gayret olarak nitelendirilir. Çünkü bu tabii ve fitrî bir eğilimdir. Kişinin sevip bağlandığı, değer verdiği bir kimseyi ve bir şeyi koruma altına alması, esirgemesi sonucunu doğuran kiskanma duygusu ve bundan kaynaklanan eylemler, yükselme, ilerleme, olgunlaşma, namus ve iffetin, hak ve menfaatlerin muhafazası için gerekli bir tutum ve davranış özelliği olarak kabul edilir (Elmalılı, IX, 6405-6406). Bu sebeple İslâm ahlâk kültüründe dengeli bir kiskançlık duygusu asalet, namus, iffet ve mertliğin temeli sayılmış ve bir onur ifadesi olarak kabul edilmiştir. Nitekim gayret kelimesi klasik sözlüklerde kısaca "hamiyet" (değerlere yönelik saldırılara karşı koyma duygusu ve iradesi) ve "enefet" (izzet-i nefis) şeklinde açıklanır (*Lisânü'l-Arab*, "gyr" md.; *Tâcü'l-ârus*, "gyr" md.). Gazzâlî hamiyet, izzet-i nefis, kiskançlık duygularını her normal insanın tabiatında bulunan ve bir tür savunma mekanizması olan gazap duygusunun akıl ve din ölçüleri çerçevesinde faaliyet göstermesiyle ortaya çıkan erdemler olarak değerlendirmiş, bu erdemlerden yoksun kalmanın insanlıkta ciddi bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Aynı âlim, kişinin hamiyet duygusunun zayıflaması halinde izzet-i nefsinin de zaafa uğrayacağını, bütün bunların onun kiskançlık duygusundan mahrum kalmasına yol açacağını ifade etmiş, ardından Hz. Peygamber'in kiskanç olmakla övündüğünü anlatan hadisi (Buhârî, "Nikâh", 107; Müslim, "Li'ân", 16) nakletmiştir (*İhyâ'ü'l-âkâf*, III, 167-169). İbn Hazm da kiskançlığı hayvanlarda ve insanlarda doğuştan bulunan bir duygu olarak görür ve bu duygunun zaafa uğramasını veya ortadan kalkmasını fitratin bozulması, ahlâkî gerileme ve çöküntü şeklinde değerlendirir (*Tavku'l-hamâme*, s. 238, 246). Günümüzde bazı ilim adamlarının kiskançlığı kültürel kökenli olarak kabul etmelerine karşılık genelde bu duygu ve eğilimin doğuştan ve üniversal olduğunu savunanlar daha fazladır (Sillamy, s. 156).

İnsan tabiatında var olan diğer fitrî eğilim ve duygular gibi kiskançlık da ken-